

Павло Була

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ

Загострення глобальних екологічних проблем і курс України на членство в Європейському Союзі актуалізують необхідність переосмислення підходів до формування системи екологічного оподаткування. Попри те що екологічні платежі виконують передусім природоохоронну та превентивну функції, в Україні їхня ефективність залишається вкрай низькою, що не відповідає сучасним викликам і євроінтеграційним зобов'язанням країни.

Метою дослідження є виявлення ключових проблем системи екологічного оподаткування України та обґрунтування пріоритетних напрямів її вдосконалення у контексті зближення з нормами та стандартами ЄС.

Аналіз структури та динаміки надходжень екологічних платежів до Зведеного бюджету України за 2018-2023 рр. свідчить про їхню незначну питому вагу. Частка екологічного податку у загальних податкових надходженнях не перевищує 0,5%, тоді як рентна плата за використання природних ресурсів складає у середньому близько 5%. Сукупно ці платежі становлять лише 5,5% від загального обсягу податкових надходжень [3]. Під впливом воєнного стану спостерігається подальше зниження надходжень та зміна їхньої структури.

Серед найважливіших системних вад вітчизняної системи екологічного оподаткування виділяємо такі [4; 5]:

- низька екологічна відповідальність суб'єктів господарювання та схильність до мінімізації податкових зобов'язань;
- значний рівень тінізації економіки, що унеможлиблює повноцінне відшкодування збитків, завданих довкіллю;
- відсутність дієвих механізмів цільового використання коштів, акумульованих за рахунок екологічних платежів, що підриває довіру суспільства до відповідних інструментів державної політики;
- нерозвиненість інфраструктури переробки відходів та низький технологічний рівень підприємств;
- невідповідність бюджетного законодавства нормам природоохоронного, зокрема в частині формування спеціального фонду з надходжень екологічного податку;
- відсутність прогресивного оподаткування понадлімітних забруднень, що знижує превентивний вплив екологічного податку.

Порівняльний аналіз із досвідом країн-членів ЄС демонструє суттєву розбіжність у підходах до екологічного оподаткування. В ЄС екологічні податки охоплюють сім функціональних груп: енергетичні, транспортні, плату за забруднення, плату за розміщення відходів, податки на викиди речовин, що руйнують озоновий шар, податок на шумовий вплив, а також плату за

ресурсокористування [1]. В Україні аналогічні платежі або відсутні, або існують поза межами екологічного податку – зокрема, рентна плата за користування надрами, лісовими та водними ресурсами. При цьому між двома системами є і точки перетину: податки за забруднення повітря та водних об'єктів, за розміщення відходів, а також за виробництво електроенергії атомними електростанціями.

Окремої уваги заслуговують інструменти податкового стимулювання екологічно відповідальної поведінки, поширені в ЄС: звільнення від оподаткування підприємств, що запроваджують енергозберігаючі технології (Франція); надання інвестиційних податкових знижок на екологічне обладнання (Бельгія, Чехія); застосування прискореної амортизації природоохоронних активів (Нідерланди); компенсація підвищення ставок екологічних податків за рахунок зменшення навантаження на фонд оплати праці (Швеція, Данія, Нідерланди) [2]. Використання зазначених інструментів в Україні є фрагментарним і потребує системного розвитку.

За результатами дослідження сформульовано такі пріоритетні напрями реформування екологічного оподаткування в Україні:

- гармонізація національного законодавства із директивами ЄС у сфері екологічного оподаткування та принципами Європейського зеленого курсу [2];
- запровадження прогресивних ставок екологічного податку залежно від обсягів понадлімітного забруднення з метою посилення превентивного впливу;
- забезпечення цільового використання коштів від екологічних платежів виключно для фінансування природоохоронних заходів із підвищенням прозорості їх розподілу;
- чіткий розподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади щодо адміністрування та витрачання екологічних платежів;
- впровадження цифрових систем моніторингу та контролю за викидами забруднюючих речовин і ресурсокористуванням;
- розширення інструментів податкового стимулювання для підприємств, що інвестують у зелені технології та ресурсозберігаюче виробництво.

Таким чином, реформування системи екологічного оподаткування є необхідною передумовою як підвищення рівня екологічної безпеки держави, так і успішного просування України на шляху до євроінтеграції. Комплексна реалізація запропонованих заходів здатна трансформувати екологічні платежі із суто фіскального інструменту на дієвий механізм стимулювання сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Horyn V., Lobodina Z., Mudryi T. Characterisation of public green finance instruments and modelling their environmental impact. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2025. Vol. 4, No. 2. pp. 47-55. doi: 10.46299/j.isjmef.20250402.05
2. Горин В. П., Квасниця О. В., Була П. В., Мудрий Т. П., Юзюк І. В. Екологічне оподаткування в Україні: поведінкові аспекти, фіскальні наслідки та вектори розвитку у контексті європейського досвіду. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/7555/7681>
3. Горин В. П., Лободіна З. М., Булавинець В. М. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Випуск 4 (81). С. 18-35. DOI: 10.35774/SF2024.04.018

4. Мицишин І. Р. Виклики екологічного оподаткування України в контексті євроінтеграції. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2025. Вип. 1 (169). С. 87-92. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2025-1-12>
5. Панченко О. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та перспективи в умовах сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-64-63
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
7. Рогачевський О. П., Панчева Ю. С., Масленніков О. Є. Стратегічні аспекти екологічного податку в національній економіці. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2020. Т. 25. Вип. 5. С. 77-80. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/5-84-13>